

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Redactioneel

Anton van der Aa is cum laude afgestudeerd in de kunstgeschiedenis. Zojuist is hij vijfenveertig jaar oud geworden. Hij is ongehuwd en heeft een relatie met een vrouw die op tien minuten afstand van hem woont. De vrouw en hij eten geregeld met elkaar, gaan samen uit en hebben ook anderszins een vervlochten leven, maar ze hebben geen seksuele relatie sensu stricto en ook het vrijen in lichtere betekenissen komt er niet van. Hun relatie duurt al elf jaar en ze zijn, zoals hij zegt, zeer op elkaar gesteld. 'Houden van is zo'n groot woord, dokter.'¹ Hij heeft een manuscript gereed over restauratietechnieken. Dit geschrift was als proefschrift bedoeld maar werd afgekeurd omdat het 1300 pagina's lang is. De faculteit accepteert slechts dissertaties van hooguit 400 bladzijden. Hij is bezig met de bewerking van het materiaal, maar verdere verdieping erin doet hem kennisnemen van nog meer onmisbare literatuur, waardoor het proefschrift eerder uitdijt dan inkrimpt. Hij verdient zijn brood als conciërge bij een onderwijsinstelling. Dat weinig belastende bestaan geeft hem voldoende ruimte voor de voortgang van zijn studie. In feite heeft hij niets tegen de betrekking, maar de matige verdiensten en de lage status benauwen hem soms. Tot zijn schrik realiseert hij zich bij het opnemen van de anamnese dat hij er al zeven jaar werkt, 'met vaste aanstelling, dokter'. In een intens gevoelde wanhoop die hij met zelfspottende fierheid brengt, wendt hij zich tot mij, wetend dat ik hem ook niet helpen kan.

In een eerder stadium in zijn leven was er een dagklinische opname, die hem voorgoed een afkeer gegeven heeft van groepstherapeutische interventie. Een analyse is gecontraïndiceerd omdat hij daartoe absoluut niet gemotiveerd is, maar ook vanwege het belangrijke aandeel dat het masochisme in zijn ziektebeeld inneemt. Dat geheel zou vrij snel kunnen leiden tot een negatieve therapeutische reactie. Een steunende therapie wordt geïndiceerd om hem het relationele met een zeker genoegen te laten beleven. Ik vertel hem dat ik hem maximaal negentig keer kan ontvangen met vergoeding door de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten, en leg hem uit dat de therapie dan eventueel niet afgerond is en dat hij daarna zelf het volle pond moet betalen. Hij prefereert bij mij te blijven en zich niet tot een RIAGG te wenden. Ik presenteer hem hier omdat bij hem een aantal thema's aan de orde komen die in de hedendaagse literatuur beschreven worden, onder andere in dit tijdschrift en in dit nummer. Ik denk hierbij aan een aantal kenmerken in de perversie en de behandeling daarvan en tevens aan de plaats van de steunende psychoanalytische psychotherapie in de wereld van de psychoanalyse.

Allereerst de diagnose. De aanmeldingsklacht is vaag: wat hypochondrisch gekleurde lichamelijke klachten, zijns inziens veroorzaakt door het stoppen met roken. De structuur lijkt pervers (zie o.a. Freud 1905, Meltzer 1973, Stoller 1976), op een verborgen manier. Patiënt beschrijft hoe hij elk plezier doodmaakt. Zijn belangrijkste seksuele uitlaat is masturbatie. Zijn belangrijkste seksuele activiteit is het verzamelen en ordenen van tweedehands pornografietijdschriften, weggesleept uit papierbakken, die hij beheert als ware hij bibliothecaris van het Vaticaanse archief, 's werelds grootste verzameling van pornografica.² Hij ordent zijn collectie precies en voorziet deze van bibliografische aantekeningen. Soms bezoekt hij prostituees, niet om te coïteren, maar om zich te laten aftrekken. Hij beschrijft dit met een beschaamde afkeer. De lust is geheel verdwenen uit de handeling en de beschrijving ervan. Lees de vier kenmerken die De Rijdt (in het verslag van Hermans) in dit nummer van het tijdschrift noemt in navolging van Meltzer en Stoller: het destructieve, de weigering om door te groeien, het sadistische – dat hier masochistisch gekleurd is – en het afgesplitste.

Op zelfvernederende wijze staat patiënt cynisch in zijn leven. Nederig triomferend rapporteert hij nederlaag na nederlaag, voorkomt hij elk succes en het is wonderlijk de man te herkennen in het artikel van Eiguer (1999), zij het dat het cynisme bij deze patiënt zich heeft afgekeerd van de wereld, om zich te richten op zichzelf. Eiguer schrijft: 'In haar verregaande ongeloof "hekel" de cynische taalkunst de afwezigheid van waarden, "bewijst" de sluwe opzet van anderen en "voorspelt" toekomstige rampen. Voor de cynicus is er niets goeds, herstellends of nobels aan de mensheid en aan zijn gesprekspartner in het bijzonder.' Cynisme ziet Eiguer als de manische verdediging tegen de 'karakteristieke decathexis van de perversie' (p. 676).

Van der Aa ziet het goede en de vooruitgang wel in de mensheid, maar zelf heeft hij er geen deel aan. Deze cynicus heeft alle hoon tegen zichzelf gericht. Hij is niet in staat te promoveren, hij kan geen seksuele relatie aangaan en onderhouden. Samenvattend is te zeggen dat hij zich geen relaties met lust toestaat. Hij kan het relationele niet beleven met gevoel. Het vermijden van een seksuele relatie – en liefde! – is het ontlopen van de castratiedreiging, van de confrontatie met het tekort. Waar hij die confrontatie wel aangaat, in zijn proefschrift, kan hij het tekort niet verdragen. Een seksuele relatie durft hij niet te beginnen, zijn proefschrift kan hij niet beëindigen. Dit verklaart ook zijn 'cynisme van de triomfantelijke nederlaag': omdat hij niet gecastreerd wil zijn, triomfeert hij zelfs in zijn daardoor des te pijnlijkere mislukkingen.

Wegens de hierboven geschetste redenen is het onmogelijk Van der Aa in analyse te nemen. Toch moet hij behandeld worden. Ook gedragstherapie is in dit verband geen serieus te nemen alternatief en in tegenstelling tot het advies van Verhaeghe zoals door Hermans beschreven, heb ik hem in therapie genomen. Na de afname van een uitgebreide anamnese werd het een

steunende behandeling, ongeveer volgens de lijnen zoals door Mokkenstorm en Van Tilburg (1993, 1997) beschreven: activerend, benoemend wat er aan de hand is, met weglating van de behandeling van belangrijke, vooral genetische, delen van de overdracht. Deze was zeer aanwezig, maar behoefde weinig explicitering omdat patiënt onafgebroken slechts met zichzelf bezig was. Zijn visie op de wereld, waar therapeut een integraal onderdeel van uitmaakt, was in het perspectief van de beperkte tijd onbewerkbaar. Wel werden de hoon, de minachting en de bewondering aangeduid, maar dit stuitte vooral op verwondering. De therapeut werd vriendelijk spottend weggemaakt. Zelfs de betaling van de eigen bijdrage werd deze onthouden en toen hij dat aan de orde stelde, kreeg de therapeut een wat minzame verontschuldiging over zich heen, waarna binnen een week het geld volgde.

De behandeling is redelijk succesvol verlopen. In plaats van de spot kwam het verdriet over het proefschrift dat zijn afronding niet kon vinden. Binnen de onderwijsinstelling kreeg patiënt een administratieve functie, die nog lang niet van het intellectuele niveau is waar patiënt recht op kan doen gelden, maar ook niet meer zo buiten patiënt om dat hij er nog een totaal werkleven naast kan hebben.

Het meest verwonderlijke is de omgang met de seksualiteit. Patiënt voelt voor het eerst dat hij houdt van zijn Annemarie, maar dat de kans op een bevredigende seksuele relatie met haar verkeken is. Dit heeft vooral te maken met elementen uit haar eigen geschiedenis en de verwerking ervan. Zelf heeft hij een onstuimige relatie aangeknoopt met een collega, die hij al jaren kende. De onmogelijkheid om zijn leven met beide vrouwen te delen was het belangrijkste thema in de slotfase van de therapie, die toch slechts tachtig zittingen besloeg.

Dit is niet zomaar een verslag over een therapie die goed gelopen is. Voor mijzelf is het een bevestiging dat psychoanalytische psychotherapie niet slechts een activiteit is die in de schaduw staat van het echte werk dat de psychoanalyse is. Daarom las ik ook met opluchting het verslag van Ubbels in dit nummer waarin hij als nauwgezet waarnemer van het IPA-congres in Chili constateert dat de psychoanalytische psychotherapie in de hoofdstroom van de psychoanalyse wordt opgenomen. Het verheugt me dan ook dat het volgende congres in 2001 in Nice, met als titel *Psychoanalyse – Methode en toepassingen*, vooral over de verhouding tussen psychoanalyse en psychoanalytische psychotherapie zal gaan.

Hans Reijzer

Noten

1. Op deze wijze een psycholoog als dokter aan te spreken is opmerkelijk. Dat gebeurt slechts door mensen die de academische omgangsvormen niet kennen. Bij hem klinkt

het als een mengeling van zelfspot en spot – zelfspot over zijn niet afgemaakte proefschrift, spot over het armzalige compromis dat het mijne is.

2. Ik ga hier uit van een algemeen aanvaarde veronderstelling, maar de expert Legman

(1964, p. 94) verwijst deze gedachte naar het rijk der fabelen.

Literatuur

Eiguer, A. (1999), Cynicism: its Function in the Perversion. *International Journal of Psycho-Analysis* 80, p. 671-685.

Freud, S. (1905), Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie. *Gesammelte Werke* V, S. Fischer, Frankfurt, p. 27-147.

Hermans, M.H.M. (1999), Onnatuurlijk, psychotherapie en perversie. Studiedag van de Vlaamse Vereniging voor Psychoanalytische Therapie, Kortenbergh, 11 juni 1999. *Tijdschrift voor Psychoanalyse* 5 (4), p. 227-230.

Meltzer, D. (1973), *Sexual States of Mind*. Cluney, Perthshire.

Legman, G. (1964), *The Horn Book*. Studies in Erotic Folklore and Bibliography. University Books Inc., New Hyde Park NY.

Mokkenstorm, J.K. en W. van Tilburg (1993), Doen en laten bij psychoanalytische therapievormen: een verkenning van het werk van Anton Kris. *Tijdschrift voor Psychotherapie* 19, p. 215-229.

Mokkenstorm, J.K. en W. van Tilburg (1997), Zoveel wordt bij het winnen ook verloren. Over steunende interventies bij het oplossen van divergente conflicten in inzichtgevende therapie. *Tijdschrift voor Psychotherapie* 23, p. 151-166.

Stoller, R. (1976), *Perversion: The Erotic Form of Hatred*. Random House, New York.

Ubbels, J. (1999), Affecten in theorie en praktijk: het 41e IPA-congres in Santiago de Chili. *Tijdschrift voor Psychoanalyse* 5 (4), p. 230-234.

Afscheid en welkom

Met ingang van dit nummer maken Jan Scheffer en dr. Willem Heuves geen deel meer uit van de redactie van het *Tijdschrift voor Psychoanalyse*. Jan behoorde tot de oprichters van het blad en hij bracht als zodanig veel bekwaamheden in die hem tot een goed redacteur maakten. Dat had hij al bewezen in *Forum*, het tijdschrift dat uitging van het Nederlands Psychoanalytisch Genootschap maar dat ook buiten de kring van die vereniging een paar honderd abonnees had. Hij is kritisch, heeft veel taalgevoel en heeft een groot arsenaal van psychoanalytische kennis en kennissen, die hem, vooral in de oprichtingsfase van het tijdschrift, onmisbaar maakten. Diezelfde bekwaamheden zorgen ervoor dat zijn werkkracht op zo veel plaatsen wordt gevraagd dat hij vond nu onvoldoende tijd aan het *Tijdschrift voor Psychoanalyse* te kunnen wijden. Jan, het ga je goed, en bedankt.

Dr. Willem Heuves heeft maar korte tijd gelegenheid gevonden om redacteur van ons tijdschrift te zijn. Wij betreuren het dat hij onvoldoende tijd kon vrijmaken om ten volle aan het redactiewerk deel te kunnen nemen. Ook hem komt dank toe voor het werk dat hij voor ons gedaan heeft.

Prof.dr. Antoine Mooij is op voorstel van de redactie, na voordracht door het bestuur van het NPG, met ingang van 22 juni door het bestuur van het *Tijdschrift voor Psychoanalyse* benoemd tot redacteur. Van harte welkom.

Hans Reijzer,
hoofdredacteur